

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**SOME ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF STATE FINANCIAL MONITORING ENTITIES**

**Дрозд О.Ю., професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

У науковій статті здійснено науковий аналіз позицій вчених щодо розуміння терміну «фінансовий моніторинг» із врахуванням законодавчого закріплення у законі України від 06.12.2019 № 361-ІХ. Враховуючи повноваження Національного банку України, останній має право приймати норматив-правові акти, які становлять відповідний адміністративно-правовий інструмент спрямований на вчинення дій щодо запобігання та протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму. Доведено, що Національний банк України займає відповідне місце в системі суб'єктів державного фінансового моніторингу закріпленого у відповідності до закону України від 06.12.2019 № 361-ІХ та наділений відповідною компетенцією у зазначеній сфері та спрямовує свої зусилля на забезпечення національної безпеки, захист основних прав та законних інтересів громадян, суспільства й держави.

Розглянуто певні аспекти реалізації повноважень Національного банку України як суб'єкт державного фінансового моніторингу в частині вжиття заходів щодо запобігання та протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму шляхом розробки відповідних рекомендацій для врахування в практичній діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу для забезпечення належного рівня управління ризиками. Наголошено, що у разі виникнення підозр, що фінансова операція може свідчити про здійснення діяльності, що має ознаки «фінансових пірамід», пропонується збирати та більш ретельно аналізувати інформацію про своїх клієнтів (як існуючих, так і нових) в обсязі, достатньому для повного розуміння характеру їх діяльності, з'ясування їх репутації, зокрема, виявлення наявності в них реклами щодо залучення готівкових коштів від населення.

Крім того, зроблено акцент, що умовами договору між банком та клієнтом про надання банківських послуг, можуть передбачатися окремі додаткові механізми для обмеження клієнта в користуванні рахунком, що також сприяє реалізації банками заходів спрямованих на запобігання та протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму.

Ключові слова: моніторинг, фінансовий моніторинг, державний фінансовий моніторинг, запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, Національний банк України, система суб'єктів.

In the scientific article, a scientific analysis of the positions of scientists regarding the understanding of the term «financial monitoring» was carried out, taking into account the legislative enshrinement in the Law of Ukraine dated 06.12.2019 No. 361-IX. Taking into account the powers of the National Bank of Ukraine, the latter has the right to adopt normative legal acts, which constitute the appropriate administrative and legal instrument aimed at taking actions to prevent and counter money laundering/terrorist financing. It has been proven that the National Bank of Ukraine occupies an appropriate place in the system of subjects of state financial monitoring established in accordance with the Law of Ukraine dated 06.12.2019 № 361-IX and is endowed with the appropriate competence in the specified field and directs its efforts to ensure national security, protection of fundamental rights and legitimate interests of citizens, society and the state.

Certain aspects of the implementation of the powers of the National Bank of Ukraine as a subject of state financial monitoring in terms of taking measures to prevent and counter money laundering/terrorist financing by developing appropriate recommendations to be taken into account in the practical activities of subjects of primary financial monitoring to ensure the proper level of risk management are considered. It is emphasized that in case of suspicions that a financial transaction may indicate the implementation of activities with signs of «financial pyramids», it is suggested to collect and more carefully analyze information about one's customers (both existing and new) in an amount sufficient for a complete understanding the nature of their activities, finding out their reputation, in particular, identifying the presence of advertisements in them for attracting cash from the public.

In addition, it is emphasized that the terms of the contract between the bank and the client on the provision of banking services may provide for separate additional mechanisms for limiting the client's use of the account, which also contributes to the implementation by banks of measures aimed at preventing and countering money laundering/terrorist financing.

Key words: monitoring, financial monitoring, state financial monitoring, prevention and countermeasures against legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, National Bank of Ukraine, system of entities.

Постановка проблеми. Український фінансовий сектор орієнтований на банки, що складає приблизно 80% активів у фінансовому секторі. Банківські послуги, як правило, носять традиційний характер і включають в себе депозити, позики, грошові перекази, валюту та гарантії. Продукти підвищеного ризику заборонені або, як правило, не надаються. Розмір тіньової економіки в Україні, який поглиблюється через широке використання готівки, є надзвичайно вразливим до відмивання коштів. Грошові перекази (через банки) відіграють значну роль в українській економіці. Більшість грошових переказів, мабуть, пов'язані з українцями, які працюють за кордоном, які надсилають гроші своїм родичам в Україні. Однак значна частина грошових переказів здійснюється через неформальні канали [1, с. 6].

В цьому контексті Національний банк України має добре розуміння ризику та застосовує належний ризико-орієнтований підхід до нагляду за банками. Національний

банк України доклав значних зусиль задля забезпечення прозорості бенефіціарної власності банків та усунення злочинців від контролю над банками; застосував ряд санкцій до банків, включаючи штрафи та анулювання ліцензій, й як наслідок, застосування превентивних заходів банківським сектором виявилось загалом ефективним. Значних удосконалень потребує діяльність більшості інших наглядових органів при виконанні ними своїх функцій, а також небанківських установ при здійсненні превентивних заходів з питань протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [1, с. 5].

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. На важливість дослідження проблематики діяльності Національного банку України щодо здійснення заходів спрямованих на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення та реалізації механізму запобігання та протидії легаліза-

ції (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення приділялось в працях вчених, зокрема: К. В. Бисага [2], М. В. Борець [3], А. О. Клименко [4], М. Е. Мар'янович [5], С. В. Миненко [6], Є. В. Павліченко [7], В. Г. Першин [8], О. М. Підхормий [9], М. В. Шевченко [10] та ін.

Метою статті спрямована на визначення та дослідження основних напрямків діяльності Національного банку України в системі суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей і закономірностей розвитку фінансової системи України в безпековому контексті набуває надзвичайної актуальності, оскільки дієвість державного впливу визначає не лише тенденції розвитку національної економіки, а й рівень фінансової безпеки в Україні загалом. В умовах напруженої та нестабільної ситуації в країні важливо реально оцінювати можливість впливу держави на фінансову поведінку економічних суб'єктів шляхом запровадження офіційних інститутів, оскільки вирішальний вплив на економіку можуть мати інтереси людей і суспільні інститути, не відображені в офіційних нормативно-правових актах. Тому актуальним є формування методологічного апарату виявлення й оцінювання важливих, з позицій фінансової безпеки, інститутів, як формальних, так і неформальних [9, с. 5].

Нелегальна фінансова діяльність передбачає приховування або маскуванню якщо не самих фактів, то принаймні характеру й мети деяких господарських операцій. Тому визначальним чинником ефективності роботи державних органів у сфері обмеження нелегальної фінансової діяльності є відповідне інформаційне забезпечення. У цьому контексті варто відзначити, що в Україні закладено інституційні основи функціонування національної системи фінансового моніторингу підозрілих операцій та створено законодавчу базу в цій сфері [9, с. 264].

Отже, зазначимо позиції вчених щодо тлумачення терміну «фінансовий моніторинг», оскільки його розуміння та використання сприяє правильному застосуванню норм чинного законодавства в частині запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [11] тощо.

Так, А. О. Клименко досліджуючи організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, дійшов висновку, що фінансовий моніторинг становить собою відповідну, особливу формою фінансового контролю, оскільки: об'єктом фінансового моніторингу є господарські та фінансові операції і процеси суб'єктів господарювання, які розглядаються з погляду законності, доцільності, достовірності та економічної ефективності; контролюємим об'єктом є підприємства, установи організації різних форм власності, а також фізичні особи, які здійснюють фінансові операції в межах фінансової системи України; контролюючими суб'єктами є спеціальні державні органи та недержавні установи, наділені компетенцією в сфері фінансового контролю; процес здійснення фінансового моніторингу нормативно врегульований; мета фінансового моніторингу – виявлення фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів; фінансовий моніторинг здійснюється за допомогою методів спостереження та перевірки; під час здійснення фінансового моніторингу використовуються органолептичні, документальні та прийоми узагальнення та реалізації результатів контролю; за видовою класифікацією фінансового контролю фінансовий моніторинг – поточний, державний/внутрішній, фактичний [4, с. 85-86].

В продовження назначеному, доречно навести позицію Є. В. Павліченко, яка формулює ознаки фінансового

моніторингу, наявність яких дозволяє відокремити його від фінансового контролю: а) не передбачає втручання в оперативну роботу органу (підрозділу); б) основними методами є спостереження та облік; в) має власний предмет, визначений відповідним законом України; г) здійснюється у певній формі – реєстрації сумнівних операцій; д) має чітко визначене спрямування – виявлення сумнівних фінансових операцій, нових схем та механізмів відмивання коштів або направлення легально одержаних коштів на фінансування злочинної діяльності, зокрема тероризму [7, с. 25].

В цілому спільним для фінансового моніторингу і фінансового контролю є те що: а) вони стосуються управлінської діяльності і тому здійснюються шляхом реалізації організуючого впливу; б) вони спрямовані на забезпечення законності у сфері фінансової діяльності; в) реалізація повноважень щодо їх здійснення не пов'язана з організаційною підпорядкованістю суб'єктів, стосовно яких вони здійснюються [7, с. 25].

Отже, під фінансовим моніторингом, Є. В. Павліченко пропонує розуміти діяльність уповноважених суб'єктів, здійснювана з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, спрямована на виявлення сумнівних операцій, що полягає у спостереженні за певним видом фінансових операцій, за допомогою яких може бути здійснена легалізація, та вжиті заходів, передбачених чинним законодавством [7, с. 29].

К. В. Бисага доводить, що фінансовий моніторинг у національній системі протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму означає сукупність заходів, які здійснюють його суб'єкти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [2, с. 178].

В той же час, відповідно до Закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ державний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог Закону та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії [11]. Державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу – сукупність заходів із збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії [11]. В цілому можемо констатувати, що фінансовий моніторинг спрямовано на збір, обробку аналіз інформації про фінансові операції, а також заходів з перевірки такої інформації. В цілому завдячуючи спільній, злагодженій та своєчасній взаємодії відповідних суб'єктів фінансового моніторингу можливо досягти результату у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [11].

Зазначимо, що Національний банк України займає відповідне місце в системі суб'єктів державного фінансового моніторингу відповідно до норм чинного законодавства. Так, Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Кон-

ституцію України, Законом України від 20.05.1999 № 679-ХІV та іншими законами України [12].

Національний банк встановлює до банків та небанківських установ вимоги щодо протидії відмиванню незаконно отриманих доходів та перевіряє їх дотримання. Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції [13].

З метою реалізації своїх повноважень Національний банк України як суб'єкт державного фінансового моніторингу вживає заходів щодо запобігання та протидії досліджуваним суспільним відносинам шляхом розробки відповідних рекомендацій для врахування в практичній діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу для забезпечення належного рівня управління ризиками.

Наприклад, фінансовими операціями, які можуть свідчити про здійснення діяльності, що має ознаки «фінансових пірамід» можуть бути, зокрема: 1) наявність серед сторін фінансової операції фізичних осіб-підприємців/благодійних організацій, які є новоствореними або стосовно яких у банку наявні обґрунтовані підозри, що їх фінансові операції містять ознаки фіктивності (далі – зазначені клієнти); 2) регулярні зарахування готівкових коштів у великих сумах на рахунки зазначених клієнтів; 3) регулярні надходження на рахунки зазначених клієнтів безготівкових коштів від фізичних осіб; 4) регулярні перерахування безготівкових коштів зазначеними клієнтами на рахунки фізичних осіб з різними призначеннями платежу, які фактично є виплатою процентів або так званим кешбеком (миттєвим або відтермінованим поверненням частини коштів (у грошовій або негрошовій формі), витрачених на оплату товарів або послуг) [14].

Ураховуючи зазначене, з метою попередження, обмеження та/або зниження до прийнятного рівня ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, рекомендується Національним банком України суб'єктам первинного фінансового моніторингу у разі виникнення підозр, що фінансова операція може свідчити про здійснення діяльності, що має ознаки «фінансових пірамід», проводити поглиблений аналіз діяльності таких клієнтів. З цією метою пропонується збирати та більш ретельно аналізувати інформацію про своїх клієнтів (як існуючих, так і нових) в обсязі, достатньому для повного розуміння характеру їх діяльності, з'ясування їх репутації, зокрема, виявлення наявності в них реклами щодо залучення готівкових коштів від населення [14].

Варто звернути увагу, що стандартах Базельського комітету банківського нагляду наголошується, що банки можуть здійснювати ефективний контроль та зменшувати ризики тільки в тому випадку, якщо у них є розуміння нормальної розумної рахункової діяльності їх клієнтів і, таким чином, можливість ідентифікації операцій, які виходять за рамки звичайної схеми рахункової діяльності. Моніторинг має бути чутливим до ризиків. Для всіх рахунків у банках мають діяти системи для виявлення незвичайних чи підозрілих схем діяльності. Цього можна досягти, встановивши межі для певного класу чи категорії рахунків. Особливу увагу слід приділити операціям, які виходять за встановлені межі. Певні типи операцій мають викликати у банків підозру, що клієнт займається незвичайною або підозрілою діяльністю. Це можуть бути операції, які не мають економічного чи комерційного значення, або такі, в яких фігурують великі суми готівкових вкладів, що не відповідають нормальному та очікуваному операціям клієнта. Дуже великий оборот на рахунку, що не відповідає його сальдо, може вказувати на те, що кошти «відмиваються» через цей рахунок. Приклади підозрілої діяльності можуть бути дуже корисними для банків, тому їх слід включити до процедур та/

або інструкцій юрисдикції з боротьби проти відмивання грошей [15].

Зазначимо, що згідно з п. 24 розділу III Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65, внутрішні документи банку з питань протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ) розробляються банком з урахуванням вимог законів України, що регулюють питання ПВК/ФТ, постанови Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65, нормативно-правових актів Національного банку, Міністерства фінансів України, прийнятих для виконання та відповідно до цих законів, рекомендацій FATF, Базельського комітету з банківського нагляду, результатів національної оцінки ризиків та ризик-профілю банку, рекомендацій Національного банку та типологічних досліджень СУО [16].

Також у п. 26 розділу III постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65 встановлено, що внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ принаймні мають містити, зокрема, порядок дій стосовно відмови банку від встановлення (підтримання) ділових відносин/ відкриття рахунку (обслуговування), у тому числі шляхом розірвання ділових відносин, закриття рахунку/відмови від проведення фінансової операції у випадках, передбачених Законом про запобігання легалізації [17].

Крім того, відповідно до п.п. 19 та 20 додатка 1 до постанови Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65 банк у договорах про надання послуг визначає необхідність інформування клієнтом банку про настання суттєвих змін у його діяльності (іншої інформації, що надавалася клієнтом банку) та встановлює процедуру отримання необхідних даних/інформації від клієнта (представника клієнта), зокрема шляхом установалення відповідних обов'язків у договорах про надання послуг банку [17]. Банк зобов'язаний визначити в умовах договорів про надання послуг право та порядок закриття рахунку клієнта банку на вимогу банку у випадках, передбачених у ст. 15 закону України від 06.12.2019 № 361-ІХ [11].

Ураховуючи вищезазначені вимоги законодавства України, відмова клієнту в обслуговуванні з подальшим закриттям рахунку, у тому числі у випадках ненадання документів чи відомостей для здійснення належної перевірки клієнта, має здійснюватися відповідно до ст. 15 закону України від 06.12.2019 № 361-ІХ в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань ПВК/ФТ, та з урахуванням умов, устанавлених у договорі з клієнтом про надання відповідних послуг. Також банк зобов'язаний повідомити СУО (із посиланням на відповідну підставу, передбачену в статті 15 закону України від 06.12.2019 № 361-ІХ [11]) про осіб, з якими розірвано ділові відносини (закрито рахунок), протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови [16].

Водночас умовами договору між банком та клієнтом про надання банківських послуг, на думку Національного банку, можуть передбачатися окремі додаткові механізми для обмеження клієнта в користуванні рахунком, а саме: часткова відмова клієнту в обслуговуванні (зокрема відмова в наданні окремих послуг без повного припинення обслуговування цього клієнта) або припинення його (клієнта) обслуговування на певний період часу з подальшим поновленням надання банківських послуг після усунення підстав для відмови. Випадки, у яких можуть застосовуватися ці механізми, також мають передбачатися в договорі з клієнтом [16].

Зазначимо, що нормами діючого законодавства визначено відповідну систему суб'єктів державного фінансового моніторингу, серед яких є Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує

формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган [11]. Як вказує О.В. Джафарова в основу створення такої системи організації органів публічної влади були покладені функції, які повинні виконувати останні виходячи із завдань, які стоять перед правовою та демократичною державою [18, с. 55].

Висновки. Отже, враховуючи повноваження Національного банку України, останній має право приймати нормативно-правові акти, які становлять відповідний адміністративно-правовий інструмент спрямований на вчинення дій щодо запобігання та протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму. Крім того, Національний банк України займає відповідне місце в системі суб'єктів державного фінансового моніторингу закріпленого у відповідності до закону України від 06.12.2019 № 361-IX та наділений відповідною компетенцією у зазначеній сфері та спрямовує свої зусилля на забезпечення національної безпеки, захист основних прав та законних інтересів громадян, суспільства й держави.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Звіт за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки MONEYVAL. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5_Moneyval_zvit_ukr.pdf
2. Бисага К. В. Державне управління у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: європейський досвід для України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 219 с.
3. Борець М. В. Адміністративно-правовий статус державних регуляторів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 254 с.
4. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07. К., 2004 215 с.
5. Мар'янович М.Е. Державне фінансове забезпечення сталого розвитку України : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08. Київ, 2020. 290 с.
6. Миненко С.В. Трансформація системи протидії легалізації кримінальних доходів в умовах діджиталізації національної економіки : дис. ... доктора філософії: 051 економіка. Суми, 2022. 204 с
7. Павліченко Є. В. Адміністративно-правові засади фінансового моніторингу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 209 с.
8. Першин В. Г. Роль фінансового моніторингу в межах протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2019. № 4 (88), 250–257.
9. Підхомний О. М. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири : дис. ... доктора економ. наук : 08.00.08. Львів, 2015. 455 с.
10. Шевченко М.В. Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 081 (Право). Запоріжжя, 2019. 261 с.
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20>
12. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14>
13. Фінансовий моніторинг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>
14. Рекомендації про ризики, що пов'язані з фінансовими операціями : повідомлення Національного банку України від 30 квіт. 2020 P/25-0006/21463. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Letter_30042020_21463
15. Належне ставлення банків до клієнтів (станданти Базельського комітету банківського нагляду) : Міжнародний документ від 01.10.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_333
16. Про роз'яснення з питань здійснення фінансового моніторингу : повідомлення Національного банку України P/25-0006/32339 від 14 квіт. 2021. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Letter_14042021_32339
17. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : постанова Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65. *Офіційний вісник України*. 2020. № 60. ст. 1920.
18. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: моногр. Харків : Діса плюс, 2016. 688 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7754>